

gospodarstvo značajno će utjecati na razvoj sustava obrazovanja i obučavanja. Uloga države regulatornog je karaktera: ona prvenstveno treba postavljati nacionalne standarde i osigurati jednake šanse u pristupu osnovnom sustavu obrazovanja. Na kraju se daju preporuke za kratkoročne i srednjoročne mjere u reformi tih sustava.

Zdravlje i zdravstvena skrb dvanaesto je poglavlje čiji su autori A.S. Preker i R. G.A. Feachen. Ovdje se prezentira konceptualni okvir kako bi se razumjeli skromni učinci koje ima zdravstveni sustav u tranzicijskim zemljama (sveopća dominacija države), pravci promjena vezanih uz tržišno gospodarstvo, imperfekcija tržišta te orijentacija na novo partnerstvo u zdravstvenoj skrbi kroz partnerstvo državnih i privatnih institucija. Tekuće reforme zdravstvenih sustava u ovim zemljama temeljno redefinišu ulogu države. To znači efikasniju alokaciju resursa kroz mehanizam tržišta, veću ulogu pojedinaca kroz proces demokratizacije i decentralizaciju sustava. Tržišno gospodarstvo podrazumijeva liberalizaciju ponude, posebno profiliranje potražnje te poticanje inicijativa za razvoj tržišta u zdravstvenoj skrbi. Raspravljajući o mogućim rješenjima u sustavu zdravstvene skrbi, autori navode primjere i iskustva reformi iz razvijenih zemalja. Tekst završava s preporukama za reformu sustava zdravstvene skrbi.

Knjiga završava s poglavljem I. Crawforda i A. Thompsona *Usmjeravanje promjene: politike i administracija*. Autori polaze od jedne naoko zdravorazumske tvrdnje da su uspjesi reformi ono što zapravo od njih očekuju ljudi. Vjerovanja u brze promjene i dostizanje standarda života kao na Zapadu brzo su se istopila. To su bile puke iluzije. Ljude treba uvjeriti da su kratkoročne žrtve vrijedne i da dugoročno donose rezultate. Za uspjeh reformi o kojima se govorilo u prethodnim poglavljima nužno je rješavanje političkih i administrativnih problema na široj osnovi. Jedan od važnih ciljeva koji treba postići u ovim zemljama jest politička stabilnost. Bez nje nema ekonomskih i socijalnih reformi. U tom kontekstu zanimljivo je nepovjerenje građana koje se u ovim zemljama razvija prema vladama. Važan problem su aktualni i potencijalni nacionalni skrbi.

Općenito gledajući važnim se drži činjenica da u ovim zemljama postoji demokratski deficit koji je povezan s nedostatkom političkog iskustva i ekspertize. Poseban je problem i te-

ret naslijeđena administracija koja nije kadra nositi se s nadolazećim zahtjevima. Promjena u ovom području podrazumijeva obučavanje i obrazovanje nove administrativne elite koja bi bila pripravna izučiti zanat pripravljanja politike (policy making process).

Autori na kraju daju inspirativne naputke za reforme koje treba poduzeti.

Za svakog tko se hoće ozbiljno baviti problemima socijalne politike u zemljama Srednje i Istočne Europe ova je knjiga nezaobilazno štivo. Može se reći da je to izvrstan priručnik koristan istraživačima, priređivačima socijalne politike i studentima. U knjizi nedostaju svježi statistički podaci o socijalnim procesima u ovim zemljama. To je činjenica na koju je upozoreno i problem je loših nacionalnih administracija.

Vjernost knjige je i u tome što je nisu pisali anonimni eksperti Svjetske banke, već poznati istraživači, uglavnom s europskih sveučilišta. Naime, europskim istraživačima puno je bliže ovo područje, na probleme su skloni gledati realno i svoje teze postavljaju dijaloški.

Gojko Bežovan

OMBUDSWORK FOR CHILDREN

E. Verhellen & F. Spiesschaert (eds.),
Leuven/Amersfoort, 1989.

Mnoga pitanja o položaju djece u društvu i promjene koje su nužne radi poboljšanja (pravnog) položaja djece bila su temom Prvog međunarodnog kongresa o dječjem ombudsmenu (International Congress on Ombudswork for Children) u Gentu, Belgija, u prosincu 1987. godine.

Publikacija E. Verhellena i dr., kao zbornik izlaganja s kongresa, zanimljiva je iz više razloga. Ona, s jedne strane, donosi različite poglede na prava djece (koja u to vrijeme još nisu bila kodificirana Konvencijom UN o pravima djeteta) i time svjedoči o sve većem interesu za probleme djece u društvu, a s druge strane odražava nastojanja da djeca postanu posebna društveno priznata kategorija.

Knjiga je, budući da se radi o izlaganjima različitih autora s kongresa, koncipirana prema srodnim temama - izlaganjima.

U prvom dijelu knjige pažnja je posvećena motivima i strategiji posebnih ljudskih prava za djecu, pa se o tim pravima raspravlja s povijesnog i filozofskog gledišta te s gledišta razvojne psihologije. Nadalje, u okvirima opće strategije dječjih prava iznose se konkretna iskustva nekih privatnih organizacija za dječja prava te norveškog i belgijskog ombudsmana kao javne institucije za zaštitu dječjih prava.

Većina tekstova drugog dijela knjige inspirirana je osnovnim načelima koja su temelj strategije zaštite dječjih prava. Tako se obrađuju pojmovi (odnosno djelatnosti tijela) - zastupanje djece (tzv. "child advocacy"), proučavanje djece, samoorganiziranje djece, promidžba razvoja sustava te djeca i njihova prava u posebnim prilikama.

S obzirom na velik broj različitih tekstova, smisao je ovog prikaza da u najosnovnijim crtama prikaže važnije i zanimljivije dijelove, odnosno izlaganja, posebice one koji su značajniji za pravno poimanje i pravni napredak dječjih prava.

Uvodni rad (i predavanje na kongresu) E. Verhellena *A strategy for a fully-fledged position of children in our society* sukces je filozofsko-ontoloških, teorijskih i povijesnih razmišljanja o motivima i razlozima zaštite dječjih prava. Autor prikazuje različite ideje (kako ih on naziva "trendovima") u vezi s pokretom za dječja prava, da bi nakon toga sumarno uputio na zastupanje djece, proučavanje djece, samoorganizaciju djece i povezivanje različitih institucija - kao nužne oblike strategije zaštite dječjih prava te osnovna obilježja termina "ombudswork" koji predstavlja širok pojam kojim bi se mogle pokriti sve aktivnosti u zaštiti dječjih prava.

L. Dasberg u svojem je prilogu *What is a child and what are its rights* dala kratki povijesni prikaz pojma "dijete", "pravo" i "društvo", posebice kao međuovisne varijable koje se mijenjaju u vremenu i prostoru, ovisno o zahtjevima lokalne kulture i društveno-ekonomskim uvjetima. Analizirajući spomenute fenomene, autorica zaključuje da svaka kodifikacija dječjih prava nosi u sebi opasnost uopćavanja, a time i distanciranja od ljudskih prava koja djeci, bez obzira na dob, u biti pripadaju jednako kao i odraslima.

O odnosu ljudskih i dječjih prava vrlo je zanimljivo raspravljao L. Apostel u opsežnom radu *Children rights and needs or/and human rights and needs*. Nakon uvodnih napomena o vrijednosnom sustavu "prava", "dobra", "obveze" i "vrijednosti" i osnovnih nedostataka koji obilježavaju pokret za oslobođenje djece, autor dovodi u neposrednu vezu dječja prava s Deklaracijom o ljudskim pravima iz 1948. godine i nekim regionalnim dokumentima o ljudskim pravima (npr. američkim ustavom i *Bill of rights* iz 1948), razradujući postavke Clauda Levi-Straussa o relativnosti "ideje slobode". U svojem filozofskom pristupu ljudskim i dječjim pravima, Apostel kulminira silogizmom o ljudskim potrebama i preživljavanju, da bi u poglavlju o dječjim pravima sačinio hijerarhiju dječjih prava i posebice raščlanio pravo djeteta na slobodu, na sudjelovanje i dobrobit.

Slijedi rad A. Skolnick *Children in their own right: the view from developmental psychology* u kojem autorica na temelju nekih istinitih slučajeva razmatra problem ambivalentnog odnosa djeteta s roditeljima i državom, autonomnosti djeteta kao osobe, utjecaju kulturnog okruženja na dijete te odnosa razvojne psihologije i društvene i pravne politike.

J. Weill je u radu *The Childrens Defence Fund: aims, procedures and results* prikazao nastanak, razvoj, probleme, ciljeve i rezultate washingtonskog udruženja za pomoć siromašnoj djeci, dok se autori M. G. Flekkøy (*The norwegian commissioner ("ombudsman") for children: practical experiences ant future goals*) i F. Spieschaert (*A concept for the creation of child ombudsman functions*) bave iskustvima posebnog tijela za zaštitu djece i njihovih prava, odnosno pretpostavkama (društvenim i pravnim) za ustanovljenje takvog tijela.

U drugom dijelu knjige (*Basic principles in the strategies for childrens rights*) sadržani su radovi u vezi sa zastupanjem djece, proučavanjem djece, samoorganiziranjem djece, promidžbom razvoja sustava te pravima djece u posebnim situacijama.

Zastupanje djece unutar pokreta za dječja prava usredotočeno je na promjenu društvenog sustava, institucija i prava kako bi se povećale mogućnosti samoodređenja djece. To zapravo znači poboljšanje onih životnih uvjeta za djecu koja im škode ili su im protivni. Kroz sve radove u ovom dijelu knjige provlači se za-

ključak o nužnosti strukturalnih promjena, a što i jest cilj zastupanja djece.

S. Castell-McGregor (*The South Australian Childrens Interests Bureau. An Australian initiative in furthering childrens rights*) u svojem radu ukazuje na metode kojima se u zastupanju djece služi južnoaustralski Ured za dobrobit djece (*Childrens Interests Bureau*), a M. Horovitz (*Pilot project of an ombudsman for children and youth in Jerusalem*) prikazuje iskustva općinskog ombudsmana (u Jeruzalemu) koji je još u eksperimentalnom stadiju.

Zajedničko radovima J. F. Boulaisa (*The youth protection committee: ombudsman for children in problem situations in Quebec: origin and practice*) i J. P. Rosenczveiga (*Do the juvenile courts in France have mediatorial function?*) jest propitivanje mogućnosti da li i određene institucije (Odbor za zaštitu mladeži, odnosno maloljetnički sudovi) mogu privremeno imati zamjensku ulogu za posebno tijelo (kao npr. ombudsman). Pri tome autori upozoravaju na određene negativnosti i neznanja u primjeni svih instrumenata koji mogu poslužiti temeljitoj zaštiti dječjih prava. R. Bertaux (*Towards a childrens rights commissioner*) i J. P. Bartholomé (*Towards the creation of an "ombudsman for young people" for the french speaking part of Belgium*), iako se razlikuju u metodama, prikazuju iste ciljeve u ustanovljenju određenog tijela za zaštitu djece u valonskom dijelu Belgije, pri čemu je naglasak na pravnim i zakonodavnim mjerama. J. Kuper (*Child advocacy*) objašnjava iskustva londonskog *Childrens Legal Centre*, Posebice u sukobu s engleskim tradicionalnim odnosom i ponašanjem prema djeci i podizanju djece. I Wouters (*The Childrens right shop in Amsterdam*) prikazuje inicijativu i rezultate koji ima posebni savjetodavni pravni centar u Amsterdamu kojemu je osnovni cilj dati pravu informaciju i pravnu pomoć u vezi s pravnim statusom djece (i djeci i odraslima). Poseban informacijski i savjetodavni centar za mladež pod imenom *ombudscentre* (odnosno "De Waag") predmet je izlaganja (i rada u knjigi) J. Labensa (*From working group to ombudscentre*) u kojem autor iscrpno obrađuje ideološke razloge osnivanja takvog centra i metodologiju razvoja te povećanje profesionalizma u takvom centru. Iskustva portugalskog instituta za pomoć djeci ukraćko je prikazala M. R. Eanes (*Instituto de apoia a crianca*).

Drugi dio publikacije odnosi se na proučavanje djece. U njemu se u šest različitih

priloga izlažu perspektive društvenog razvoja djece kao podloge razvoja dječjih prava. M. Bouverne de Bie (*The potential contribution of research to the development of a youth welfare policy: a reconstruction*) svojim prilogom otkriva kojim se putevima može kretati istraživanje razvoja politike službe za mladež. H. Bleeker i K. Mulderij (*The study of the child - Methodological aspects of research of the childs perception of its environment*) svoju su pažnju usmjerili prema metodološkim aspektima istraživanja djetetovog poimanja okoline. Praktičnim slučajevima pokazali su da uspomene iz djetinjstva mogu biti predmetom važnog istraživanja, pa su upozorili i na važnost uloge igre i prostora u pravilnom formiranju djeteta. Treći prilog L. Vriensa (*Peace and war in the childs perception of its environment*) odnosi se na istraživački projekt autora o dječjoj percepciji mira i rata, odnosno o ključnom pitanju smiju li djeca biti suočena s problemom rata i mira. J. Geurtz (*Educational theory: a paradigm in a crisis situation*) razmatra mogućnost promjene društvenog i odgojnog obrasca ponašanja koje ona dovodi do promjene u društvenoj poziciji djece, a V. C. Fox (*Historical perspectives on childrens rights*) u svojem radu upozorava na neke povijesne zablude o tome kako su kroz povijest djeca smatrana manje vrijednima od odraslih. J. V. Gils (*Childrens time spendid and its latitude*) bavi se organizacijom slobodnog vremena djece i njihovim inicijativama u tom smislu te dječjom koncepcijom kako treba provoditi slobodno vrijeme, dajući zanimljive podatke (tabelarne) o vremenu utrošenom za pomoć u kući, prijevoz, slobodno vrijeme, gledanje televizije itd.

Samoorganiziranost djece je poglavlje u kojem su izloženi stavovi stručnjaka u vezi s ravnopravnošću djece, odnosno njihovom položaju u društvu, te o konkretnoj pomoći ugroženoj djeci (H. Weelink i B. Stuve - *Pursuing an equivalent position for children in society with creating the envaronmental conditions to this end*). W. Fortuin (*Making children assertive: the childrens helpline and its information projects*) prikazao je iskustva telefonske linije za pomoć djeci, a A. Thienpont (*"De Buur": training assertivity in primary schools*) ciljeve, načela i metode postizanja samopouzdanja kod školske djece. F. Orfaly (*Self-organization of children*) ukraćko objašnjava pojmove samoostalnosti u učenju kod djece, a L. Humblet (*The childrens municipal council of Waremmé*)

objašnjava svrhu i djelovanje jednog dječjeg općinskog vijeća u Belgiji.

U poglavlju *Promoting Network Development* objedinjeni su tekstovi koji odražavaju različite inicijative (pojedinačne ili skupne) za poboljšanje društvenog položaja djece. E. Vandenhoeck (*Ombudswork for children at the NPO "UIT DE MARGE"*) prikazao je na primjeru lokalne službe projekt rada s društveno neprihvatljivim skupinama mladeži. M. S. Piraino (*Linkig Childrens Advocates*) bavi se oportunistički povezivanja različitih skupina koji rade s istim ciljevima, a to je pomoć nepriviligiranim osobama i djeci. V. Morrow ("*Only concept*": *Mechanics and ethics of networking with development agencies for children*) progovorila je o potrebi različitih NGO i njihovih projekata o djeci u razvoju kako bi se na široj razini potrebe djece ujednačile. Ovo poglavlje knjige završava radom J. Foxa (*The convention on the rights of the child: risks and potential*), profesora na Boston College Law School, kojim je on želio upozoriti na osnovne probleme i na značenje koju Konvencija o pravima djeteta može imati na promociju dječjih prava. Zanimljivo je da se njegova razmišljanja, nastala prije stupanja konvencije na snagu, u potpunosti mogu mjeriti s recentnim stavovima i iskustvima stručnjaka za dječja prava nakon Konvencije.

Završno poglavlje *The Child and its Rights in Specific Situations* obuhvaća nekoliko tekstova o posebnim situacijama u kojima se mogu zateći djeca, a u kojima dolazi u pitanje postojanje i ostvarivanje nekog specifičnog dječjeg prava. J. Maesenner i L. Wittevrongel (*The role of a first line team in guiding children in risk situations and in prevention: experiences of the district health centre "Botermankt/Ledeborg"*) opisuju metode i iskustva jednog posebnog centra koji multidisciplinarnom suradnjom rješava konfliktne situacije u obitelji. P. Pearl (*The community based advocacy group for children*) opisuje iskustva volonterske multidisciplinarnе skupine koja pomaže socijalnim radnicima u suočavanju i rješavanju problema okrutnosti spram djece. E. V. Helsuwé (*Education for personality development*) razmatra probleme edukacije općenito, a W. J. C. Boelen-Vanderloo (*The rights of children in hospitals*) svojim je radom skrenuo pažnju na situaciju i prava djece u bolnicama. Pokret za dječja prava uvijek je imao posebne simpatije za djecu u institucijama. Tako je A. V. Vliet (*The right of complaint form minors in Dutch state institu-*

tions) dala vrlo detaljan i poman opis situacije u Nizozemskoj u vezi s pravom na žalbu maloljetnika smještenih u državnim institucijama, kao bitan preduvjet za poboljšanje pravnog položaja djece.

Publikacija koja je ovim prikazom predstavljena zbornik je različitih tekstova, katkad neujednačenih kvalitetom, od kojih su većina zanimljivi i dopadljivi. Neki od njih aktualni su i danas, premda stavove i iskustva autora u vrijeme nastanka tekstova dijeli do današnjeg dana važan događaj, a to je usvajanje i stupanje na snagu Konvencije o pravima djeteta. Uz malo odmaka, prije svega vremenskog, većina tekstova je poučna za sve one koji se bave dječjim pravima, a neki od njih zaslužuju uvažavanje kod svih onih koji pretendiraju da fundamentalno istražuju neke od aspekata dječjih prava. Stoga bi ova knjiga trebala biti nužni svezak u bibliotekama svih onih koji se bave dječjim pravima i koji promišljaju kako poboljšati njihov (pravni) položaj u društvu.

Dubravka Hrabar

THE NHS TRANSFORMED

Ian Holliday

Baseline Book Company,
Manchester, 1995.

Nacionalna zdravstvena služba (*National Health Service - NHS*) važna je u životu svakog stanovnika Ujedinjenog Kraljevstva. Za stanovnike Otoka briga za zdravlje i socijalnu sigurnost najvažnija je (naravno poslije nogomet) sporedna stvar na svijetu. Ispitivanje javnog mnijenja pokazalo je da Britanci NHS postavljaju na drugo mjesto i na popisu najvažnijih "ozbiljnih" životnih stvari. Birajući najdražu državnu instituciju među onima koje simboliziraju Veliku Britaniju, postavili su NHS na drugo mjesto, odmah iza institucije kraljice i monarhije. Ian Holliday, autor ove knjige, prikazuje povijest nastajanja i razvoj nacionalne zdravstvene službe, sve od prvih zamisli o njenom nastanku, koje se pojavljuju tijekom Drugog svjetskog rata, pa do najnovijeg prijedloga za reformu *Renewing the NHS* koji su kao svoju izbornu platformu obznanili laburisti u lipnju 1995. godine. Za nas su u Hrvatskoj aktualne